

Repere istorice și moderne ale jurământului în calitate de entitate juridică

Nicolae SADOVEI,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

In this article, the author approaches a number of historical and modern indexes of oath, as legal entity. Approached from the historical point of view, the oath went through the history of civilizations that have succeeded over time without significant change, preserved in all historical eras and in all cultures known to anthropology, ethnology and social psychology researchers, as well as lawyers interested in the history of law.

In Moldova, at present, the professional oath is taken by over twenty different categories of employees or future professionals, most of them civil servants and persons assimilated to civil servants. When approached from the religious point of view, which in fact, refers to the essence of the absolute majority of the oath formula before the twentieth century, the author believes that the oath is a social life phenomenon that involves faith in the judgment day.

Repere istorice ale jurământului. Jurământul, ca entitate socială pluridimensională, are aspecte variate ce pot fi încadrate în diferite domenii ale științelor sociale. Ca entitate de ordin juridic, ea nu este una de ordin recent, fiind cunoscută încă din epoca apariției primelor comunități umane organizate și, în termenii limbajului modern, guvernate prin intermediul unor persoane alese sau numite de către conducători sau comunitate într-o anumită dregătorie, indiferent de denumirea concret-istorică a acesteia. Cu referință la spațiul istoric carpato-danubiano-pontic, de care ținem, se pare că depunerea jurământului era deja cunoscută și aplicată aici anterior epocii romano-dacice. Potrivit unei legende, la începuturile istoriei, regii traci, domnitori și peste lumea carpato-dunăreană, erau uniți între ei de un jurământ tainic. O așa-zisă "lege a tăcerii" învelea acest jurământ pentru ca dușmanii să nu știe că ei își apărau împreună pământurile și comorile. Unii istorici consideră că, de fapt, triburile tracice erau, într-un fel, unite prin înfrățirea regală a conducătorilor, cu mult înainte de marele rege Burebista. Cei aleși, inițiați în *taina jurământului trac*, purtau ca semn de recunoaștere coifuri de aur sau de argint gravate cu semne anume, numai de ei înțelese și știute.¹

Jurământul a trecut prin istoria civilizațiilor care s-au perindat de-a lungul timpului fără ca să se fi schimbat cardinal, păstrându-se în toate epocile istorice și în toate culturile cunoscute

cercetătorilor interesați în materie de antropologie, etnologie și psihologie socială, dar și juriștilor interesați de istoria dreptului. Chiar dacă perioadele istorice au fost diferite, în toate formațiile politico-juridice de orice gen și factură s-a păstrat, în interiorul acestora, entitatea în cauză. Ba chiar, cu o perseverență uimitoare, în unele dintre aceste formațiuni s-a persistat pe actul public de depunere a jurământului, impunându-l cu diferite ocazii, majoritatea dintre acestea fiind în legătură directă cu exercitarea unor funcții de administrare de către o persoană fizică în calitate de angajat al formațiunii statale respective, persoană care era împuternicită cu un șir de competențe dregătorești în domeniul a ceea ce numim astăzi putere de stat, putere executivă sau putere judecătorească. Din momentul formării primelor entități statale elementare, autoritățile organismelor respective au solicitat de la supușii numiți în diferite funcții dregătorești, depunerea jurământului de credință. Totodată, se cunoaște faptul că originea inițială a jurământului se află în afara spațiului care face obiectul direct de cercetare al științelor juridice, germenul acestuia aflându-se în spațiul sacral, adică în domeniul rezervat religiei și misticului, el fiind ulterior integrat dreptului prin intermediul primelor reglementări care impuneau, în cazuri aparte, depunerea jurământului de către o anumită persoană.

Și romanii antici cunoșteau deja, ca și toate celelalte popoare care aveau orânduiri politico-

administrative, și instituția jurământului.² Astfel, din dreptul roman sunt cunoscute juriștilor un șir de cuvinte și adagii din domeniu, cum ar fi *juramentum* - denumire generală a actului de depunere ritualică a jurământului; *juramentum corporalis* - jurământul corporal, depus pe un obiect sau o scriere considerată drept sfinte; *juramentum fidelitas* - jurământul de fidelitate; *juramentum necessarium* - jurământul necesar (obligatoriu), depus în scopul de a confirma ceva, pe care o parte trebuie să-l depună la solicitarea celeilalte părți și care astfel leagă această parte; *juramentum voluntarium* - jurământul voluntar, care nu era obligatoriu pentru a fi depus de către o persoană, dar dacă ea îl depunea, cealaltă parte de asemenea trebuia să răspundă la rândul-i prin depunerea și de către ea a jurământului; *calumniae juramentum* - jurământul depus în scopul infirmării altui jurământ, depus în scopul confirmării bunei-credințe. Actul de depunere a jurământului era denumit *jurare*, iar legarea prin jurământ era denumită drept *adjurare*. De atunci vine și una din primele definiții cunoscute ale jurământului: *juramentum est affirmatio vel negatio de aliquo, attestatio sacrae rei firmata* - jurământul reprezintă confirmarea sau negarea a ceva, întărit prin referința la un obiect divin,³ precum și unele trăsături ale jurământului, cum ar fi *juramentum est indivisibile, et non est admittendum in parte verum et in parte falsam* - jurământul este indivizibil, și nu poate fi admis drept parțial credibil și parțial fals,⁴ dar și formule de jurământ, cum ar fi *devenio vester homo* - devin om al tău (formulă de jurământ depus față de feudal),⁵ precum și interdicții de depunere a jurământului, cum ar fi *minor jurare non potest* - minorul nu poate să depună jurământul.⁶ În timpul Împăratului Iustinian jurământul general a devenit obligatoriu pentru toți cei care participau la procesul de efectuare a justiției în cadrul Imperiului.

Anumite aspecte ale actului social-public de depunere a jurământului sunt abordate și în studiile, efectuate de către cercetătorii istorici. Istoricul Petre P. Panaitescu menționează, într-un studiu consacrat relațiilor feudale, faptul că așa-zisul *omagiu feudal* a existat și în istoria românilor, el fiind dedus din formulele actelor de cancelarie care se referă la slujitorii credincioși și credința arătată de ei domnului, care nu este altceva decât, potrivit istoricului, un *jurământ omagial*.⁷ În perioada modernă a Principatului Moldovenesc, în imediata apropiere a formării

României în urma actului de unire a celor două principate istorice românești, ultimul domnitor care a depus jurământul a fost Alexandru Ioan Cuza, la data de 17 ianuarie 1859, în următoarea formulă: „*Jur, în numele prea Sfintei Treimi și în fața țării mele, că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele Patriei, că voi fi credincios Constituției în textul și în spiritul ei, că în toată domnia mea voi priveghea la respectarea legilor pentru toți și în toate, uitând toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cei ce m-au iubit și pe cei ce m-au urât, neavând înaintea ochilor mei decât binele și fericirea nației române. Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie de ajutor*”.⁸ Și, pentru comparație, menționăm aici și una dintre cele mai moderne formule de jurământ depuse de către prima persoană în stat din aceeași epocă istorică - jurământul depus de către Napoleon Bonaparte în momentul încoronării sale în calitate de împărat, - esența căruia s-a păstrat și astăzi în formulele de jurământ al multor prim-conducători de state moderne. Astfel, în data de 2 decembrie 1804, Napoleon Bonaparte a depus următorul jurământ: «*Je jure de maintenir l'intégrité du territoire de la République; de respecter et de faire respecter les lois du concordat et la liberté des cultes; de respecter et faire respecter l'égalité des droits, la liberté politique et civile, l'irrévocabilité des ventes des biens nationaux; de ne lever aucun impôt, de n'établir aucune taxe qu'en vertu de la loi; de maintenir l'institution de la légion d'honneur; de gouverner dans la seule vue de l'intérêt, du bonheur et de la gloire du peuple français*».⁹

În Imperiul Rus, potrivit Dicționarului enciclopedic al lui Brokgauz și Efron, în secolul al XIX-lea s-au format trei temeuri de depunere a jurământului: jurământul de credință pentru împăratul care a accedat la tron (pentru țar) și pentru urmașul acestuia; jurământul de credință depus de către funcționarii imperiali nou-nușiți în funcție; jurământul judiciar, în calitate de formă de probațiune conform legislației procesuale imperiale.¹⁰ În acest context istoriografic considerăm necesar de a menționa atitudinea oarecum incomodă a științei dreptului din fosta U.R.S.S. în abordarea echidistantă a conceptului de jurământ. Astfel, în fostul spațiu sovietic pe parcursul întregii perioade a celor peste 70 de ani de comunism, deși s-a declarat sus și tare că orice formă de misticism trebuie extirpată ca fiind o rămășiță a vechii orânduiri burghezo-capitaliste, totuși s-a păstrat obligativitatea depu-

nerii jurământului de către mai multe categorii de subiecți. Chiar de la momentul preluării puterii în Rusia de către bolșevici, iar ulterior și în alte spații politico-geografice din fosta U.R.S.S., în urma a ceea ce se cunoaște în istorie drept *revoluția bolșevică din octombrie*, bolșevicii nu numai că nu s-au dezis de practica depunerii jurământului de credință de către anumite categorii de funcționari ai statului (dar nu numai), ci au și înăsprit conținutul formulei respective a jurământului, prin includerea în conținutul acestuia a consecințelor nerespectării lui. Astfel, jurământul pe care-l depuneau cei înrolați în Armata Sovietică (1939–1947), inclusiv ofițerii, se finaliza prin următoarea formulă: «Если же по злему умыслу я нарушу эту мою торжественную присягу, то пусть меня постигнет суровая кара советского закона, всеобщая ненависть (sublinierea ne aparține – n.s.) и презрение трудящихся». După cum menționează și Natalia G. Rusakova, formularea gen „*ura generală*” a fost inclusă în conținutul jurământului militar de către V.Ț.I.K. imediat după preluarea puterii de către bolșevici, la 22 aprilie 1918.¹¹ Acest aspect din conținutul formulei de jurământ induce o senzație de auto-blestem personal, mai mult decât o consecință legală care ar interveni în cazul nerespectării unei obligații asumate în mod public, cum este actul social-public de depunere a jurământului. Ulterior, autoritățile rusești au modificat elementele respective din formula de jurământ, excluzând din conținut aspectele menționate aici, acesta revenind într-o albie mai puțin sinistră, cu un conținut care prevede survenirea anumitor consecințe, încadrate în perimetrul terminologiei juridice.

Repere moderne ale conceptului de jurământ. În Republica Moldova, în momentul de față, depun jurământul de funcție sau cel profesional peste douăzeci de categorii diferite de persoane angajate sau titulare ale unei viitoare profesii, majoritatea dintre acestea fiind funcționari publici sau persoane asimilate funcționarilor publici. Numărul celor care depun jurământul a crescut, din momentul adoptării Declarației de Independență, aproape în progresie geometrică. În majoritatea absolută a cazurilor atât obligativitatea depunerii jurământului, cât și formula acestuia, sunt reglementate prin intermediul unor acte legislative, de regulă a unor legi. Astfel, sub aspectul reglementărilor legale, instituția jurământului nu se mai află la

extremitatea dreptului, fiind, de altfel, oarecum uzuală pentru cei implicați direct atât în calitate de subiecți care depun jurământul, cât și pentru cei care au calitatea de reprezentanți ai autorităților, în fața cărora se depune jurământul respectiv. Totodată, însă nu putem afirma același lucru și despre epistemologia și praxiologia juridică în domeniu, deoarece în Republica Moldova se simte lipsa unui studiu relevant al acestei materii. În majoritatea cazurilor, cei care abordează aspectele jurământului menționează, pur și simplu, doar existența faptului depunerii jurământului ca atare și comentează descriptiv procedurile legale de depunere a acestuia. Necesitatea unor studii de referință în domeniul conceptului de jurământ în spațiul epistemologic autohton este evidentă și, cel puțin în opinia noastră, indiscutabilă.

În afara spațiului științific din Republica Moldova există un șir de cercetări în domeniu, prin intermediul cărora se încearcă abordarea diferitelor aspecte ale instituției jurământului. Astfel, unul dintre primii cercetători interesați în domeniu a fost juristul britanic Enoch Lewis, autorul studiului de referință „*A Dissertation on Oaths*”¹², precum și al unui alt studiu cu denumirea „*Observations on Legal and Judicial Oaths*”¹³. Lewis abordează în studiile sale natura și caracterul jurământului, timpul și cauza introducerii jurămintelor, practica și legislația în domeniu, doctrina creștină și depunerea jurământului, doctrina reformată și jurământul. În cadrul celei de-a doua publicații, Enoch Lewis abordează și măsurile Guvernului Britanic îndreptate spre abolirea obligativității de depunere a jurământului de către unele categorii de persoane. Un alt studiu fundamental în materie este cel elaborat de către un alt cercetător britanic – James Endell Tyller, „*Oaths: Their Origin, Nature, and History*”, publicat în anul 1834.¹⁴ James Endell Tyller abordează aspectele privind originile jurământului, diferite definiții ale jurământului, atitudinea creștinilor față de obligativitatea depunerii jurământului, practica tendinței de multiplicare a cazurilor de depunere obligatorie a jurământului, formulele jurământului etc. Este un studiu fundamental, care a avut și continuă să aibă impact asupra abordării acestuia de către specialiștii interesați în materie. Din istoriografia abordării jurământului în literatura rusă de specialitate menționăm studiul profesorului A. Gusev „*О клятвѣ и присягѣ. Противъ современныхъ отрицателей ея*”,

publicat în anul 1891.¹⁵ Fiind un aprig susținător al obligativității depunerii jurământului de către toți funcționarii statului imperial rus, Gușev încearcă, utilizând un stil de abordare polemică de la distanță, să combată opinia contrară obligativității de depunere a jurământului, susținută de către marele scriitor rus, contele Lev Tolstoi.

Normele juridice care reglementează depunerea jurământului de către o persoană fizică, ca și condiția de apariție a unui raport juridic de muncă atipic, sunt departe de a fi într-o stare perfectă. Perioada de tranziție, care durează deja mai mult de 20 de ani, a generat o multitudine de reglementări în materie care au dat naștere unui conglomerat de abordări normative care sunt adesea contradictorii. Deși majoritatea celor care depun jurământul sunt funcționari ai statului – funcționari publici, demnitari publici sau persoane asimilate funcționarilor statului, - nu există un model universal de jurământ pentru această categorie de depunători. Este oarecum înțeleasă reticența doctrinară în materie, deoarece, la prima vedere, conceptul de jurământ pare depășit; într-o epocă a mamonismului aspectele de ordin ritualico-mistic riscă să devină grotești și nu sublime, așa cum au fost acestea pe parcursul istoriei.

Conceptual, instituția jurământului este, în cazul Republicii Moldova, una nedisecabilă, spre deosebire de modalitatea de abordare a acesteia în literatura rusă de specialitate. Astfel, atât legislația, cât și doctrina rusă în materie operează cu două categorii aparte, dar care au, în limba română, același conținut și înțeles de jurământ: «присяга» și «клятва». Doctrina rusă de specialitate face diferență între aceste două entități, abordându-le în mod diferit, considerându-se în general că entitatea «присяга» reprezintă o varietate a entității «клятва», aceasta din urmă fiind genul și având un conținut mai general. Nefiind abordată doctrinar, instituția jurământului nu cunoaște, în literatura autohtonă, careva clasificări sau divizări dihotomice, spre deosebire de doctrina străină în domeniu. Astfel, potrivit doctrinei franceze, există mai multe categorii de jurământ, cea mai apropiată de aspectul abordat de către noi în studiul de față fiind *“serment professionnel”*, echivalentul englezescului *“oath of office”*. Altfel spus, cei care depun jurământul în legătură cu încadrarea într-o profesie sau exercitarea unei munci depun un jurământ care ține strict de profesie

(jurământul profesional) sau care ține de funcția în care este încadrată persoana (jurământul de funcție).

Repere teologice ale jurământului. Abordat prin prisma sa religioasă care ține, în fond, de esența majorității absolute a formulelor de jurământ din istoria care a anticipat secolul al XX-lea, jurământul constituie, potrivit teologului grec Georgios Mantzaridis, *„un fenomen ancestral al vieții sociale și presupune credința în judecata lui Dumnezeu, considerând deci că Dumnezeu sau o putere superioară intervine în lucrurile lumii și ale oamenilor spre a restaura adevărul sau dreptatea și spre a fi pedepsite minciuna și nedreptatea.”*¹⁶ Așadar, sub acest aspect, jurământul presupune credința religioasă, de aceea nu are sens pentru o persoană atee. Tradiția veterotestamentară, în special *Legea celor zece porunci* (decalogul mosaic), pune o interdicție principală față de ceea ce se consideră a fi „luarea în deșert” a numelui lui Dumnezeu: *“Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deșert”*. Potrivit lui Georgios Mantzaridis, acest lucru nu excludea jurământul, ci, dimpotrivă, îl presupunea, dar îl și limita numai la chestiunile serioase; ceea ce se interzicea credinciosului veterotestamentar era jurământul mincinos sau mărturia mincinoasă. Într-adevăr, textul veterotestamentar, chiar din primele pagini ale Cărții Genezei, este plin cu situații când jură atât Dumnezeu înaintea oamenilor, cât și oamenii înaintea lui Dumnezeu. Abordat la general, textul veterotestamentar nu cuprinde vreo formulă normativă de interzicere absolută a depunerii jurământului. Așa cum menționează și Mantzaridis, jurământul era utilizat de către oameni față de Dumnezeu sau de către Dumnezeu însuși față de oameni, dar și de către oameni între ei, din cauza minciunii care predomina în relațiile sociale ale oamenilor și din pricina necredinței sau a împietririi pe care aceștia le dovedesc în relațiile lor cu Dumnezeu. Dar tradiția novotestamentară, spre deosebire de cea veterotestamentară, tratează jurământul în mod diferit. Iisus Hristos, potrivit celor menționate în Noul Testament, modifică radical atitudinea credincioșilor față de actul de depunere a jurământului, interzicând în mod absolut imperativ depunerea jurământului, prin celebrele deja cuvinte: *„Eu însă vă spun vouă să nu vă jurați nicidecum”*.¹⁷ Georgios Mantzaridis, spre deosebire de mulți alți teologi creștini contemporani, menționează că

textul novotestamentar precizează că jurământul nu este doar invocarea numelui lui Dumnezeu, ci și invocarea oricărui alt nume sau lucru

sfânt, ceresc sau pamântesc, iar aceste cuvinte ale lui Hristos nu doar că interzic jurământul, dar și desființează minciuna.

NOTE

¹ <http://www.dacii.ro/modules.php?name=news&file=article&sid=892> (accesat la 15.08.2011).

² Pentru mai multe detalii a se vedea Черниловский З. М., *Лекции по римскому частному праву*, Москва, издательство «Юридическая литература», 1991 г., p. 140.

³ Б. С. Никифоров, *Латинская юридическая фразеология*, Москва, издательство «Юридическая литература», 1979 г., p.135.

⁴ Ibidem, p. 135.

⁵ Ibidem, p. 61.

⁶ Ibidem, p. 161.

⁷ Petre P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, Ediția a II-a, București, 1994, p. 36-39.

⁸ <http://istoriiregasite.wordpress.com/2011/02/22/juramantul-depus-de-alexandru-ioan-cuza-la-alegere-ca-domn-al-moldovei-517-ianuarie-1859> (accesat la 21.09.2011).

⁹ http://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_de_serments (accesat la 21.09.2011).

¹⁰ Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А., *Энциклопедический словарь*, том 25, СПб, Типолитография И. А. Ефрона, 1882, p. 450.

¹¹ Русакова Наталья Григорьевна, *Присяга как общеправовой феномен*, диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, специальность 12.00.01, Нижний Новгород, 2008 г., p. 37.

¹² Enoch Lewis, *A Dissertation on Oaths*, Uriah Hunt, 101 Market Street, Nathan Kite, Near Fourth Street, 1838.

¹³ Enoch Lewis, *Observations on Legal and Judicial Oaths*, General Books publication, 2010 (original publication date: 1846).

¹⁴ James Endell Tyler „*Oaths; Their Origin, Nature, and History*”, London, John W.Parker, West Strand, MDCCCXXXIV.

¹⁵ А. Гусевъ, *О клятвѣ и присягѣ. Противъ современныхъ отрицателей ея*, Казань, Типографія Императорскаго Университета, 1891.

¹⁶ Georgios Mantzaridis, *Jurământul – întărire a adevărului și a promisiunii*, articol publicat pe adresa: <http://www.crestinortodox.ro/morala/juramantul-intarire-adevarului-a-promisiunii-70856.html> (accesat la 15.08.2011).

¹⁷ Biblia, Noul Testament, Evanghelia după Matei 5:34.

Prezentat: 23 septembrie 2011.

E-mail: nisadovei@yahoo.com